

ZLOMOK GRADUÁLU 860 Z KNIŽNICE EVANJELICKEJ CIRKVI A. V. V KREMNICI

EVA VESELOVSKÁ

PhDr. Eva Veselovská, PhD.; Ústav hudobnej vedy SAV, v. v. i., Dúbravská cesta 9, 841 04 Bratislava 4, Slovakia; eva.veselovska@savba.sk

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0027-9892>

ABSTRACT

This study deals with a fragment of *Gradual 860* from the early thirteenth century, recently discovered in the Library of the Evangelical Church of the Augsburg Confession in Kremnica. It is one of the oldest medieval sources of music from Kremnica, brought to Slovakia in its secondary function as the cover of *Nicodemus Frischlin's Nomenclatur tri linguis Graeco-Latino-Germanicus* printed in Frankfurt in 1614. The fragment contains some chants of the liturgy of the Holy Mass in the wintertime, specifically for the feasts of Saints Nicholas, Odile, Lucy, Stephen, and John the Evangelist and a sequence for the Feast of the Nativity of the Lord, (Sq. *Eia recolamus, Natus ante saecula*). Especially the *Almae Odiliae interventu* Alleluia verse for the Feast of Saint Odile is a rare repertoire element of this fragment.

Keywords: Kremnica, Middle Ages, manuscript, fragment, liturgy, notation

Hudobné zlomky z Kremnice

V archívnych a knižničných inštitúciách Kremnice sa dnes nachádza niekoľko desiatok vzácných hudobných prameňov z obdobia stredoveku a raného novoveku. Počas výskumov v Štátnom archíve v Banskej Bystrici, pracovisko Archív Kremnica, v Mincovni Kremnica a v Knižnici evanjelickej cirkvi a. v. v Kremnici bolo v roku 2023 no-voobjavených a spracovaných celkovo 491 fragmentov, z toho 112 notovaných.¹

¹ Najnovšie výsledky pramenných výskumov v Kremnici sú spracované v IX. zväzku edície *Catalogus fragmentorum cum notis musicis medii aevi in Slovacia*. VESELOVSKÁ, Eva – LAZORÍK, Eduard – STUDENIČOVÁ, Hana: *Catalogus fragmentorum cum notis musicis medii aevi e civitate*

Jednohlasný liturgický spev (gregoriánsky chorál, tzv. *cantus planus*) sa zachoval na väčšine kremnických pergamenových väzieb. Jednohlasný latinský chorál prezentuje 107 prameňov. Päť veľkorozmerných pergamenových fólií obsahuje polyfónne spevy zo skladby *Te Deum* nemeckého skladateľa Johanna Wirckera (1561 – 1563). Zlomky s jednohlasom pochádzajú z obdobia stredoveku, najstaršie z prelomu 12./13. storočia a najmladšie z prelomu 15./16. storočia. Všetky fragmenty boli pôvodne súčasťou liturgických kníh. Najviac zlomkov z kremnických inštitúcií pochádza z antifonárov (66), graduálov (17), misálov (12), zo sekvenciárov (6), z breviárov (3), jeden z hymnára a dva fragmenty sa nepodarilo identifikovať. Na základe analýzy a komparácie hudobného, liturgického (textového) alebo hudobno-paleografického rozboru bolo možné vyhodnotiť viaceré oblasti pôvodu materiálov. Najviac stredovekých zlomkov pochádza zo stredovekého Uhorska (32), z toho niektoré vieme lokalizovať aj bližšie. Dva fragmenty sú z prostredia uhorských pavlínov, dva pochádzajú zo stredovekého skriptória v Trnave, jeden je zo Spiša a jeden z Budína. Viacero prameňov má pôvod v českom (30) alebo v monastickom prostredí (františkáni, resp. dominikáni, augustiniáni, cisterci: spolu 23 zlomkov). Časť materiálov je nemecko-rakúskeho pôvodu (z Nemecka/Rakúska: 4 + 7) alebo pochádza z Poľska, resp. z Nemecka (6 + Wrocław: 1).

Všetky zlomky z Kremnice boli využité vo svojej sekundárnej funkcii, teda po tom, čo už neboli súčasťou liturgickej praxe, ich použili ako obalový materiál na mestské úradné knihy administratívneho charakteru, alebo na mladšie rukopisy a tlače. Fragmenty z Kremnice reprezentujú dva základné spôsoby, ako sa v minulosti recyklovali nepoužívané stredoveké pergamenové alebo ojedinele i mladšie, papierové fóliá zo starších rukopisov. Prvý príklad reprezentujú stredoveké zlomky, ktoré sa najmä v priebehu 16. a 17. storočia používali v rôznych archívoch (predovšetkým mestských), kde kvalitné pergameny využili na vonkajšie obaly mestskej administratívy. Tieto materiály veľmi často pochádzali z územia stredovekého Uhorska alebo dokonca z danej lokality. Na druhej strane mohli byť recyklované zlomky súčasťou mladších kníh, rukopisov alebo inkunábul a boli použité na spevnenie vonkajšej alebo vnútornej väzby. Takéto príklady opätovne využitých zlomkov nachádzame najmä v cirkevných (farských a kláštorných) alebo šľachtických knižniciach. Tieto materiály boli väčšinou na naše územie dovezené zo zahraničia.

Prvý spôsob recyklácie reprezentujú fragmenty zo Štátneho archívu v Banskej Bystrici, pracovisko Archív Kremnica. V štátnom archíve boli na obaly mestských úradných kníh, protokolov, kópiárov a účtov využité staršie pergamenové zlomky v mimoriadne veľkom množstve. Celé strany alebo na menšie kúsky rozstrihané časti fólií boli použité na obaloch 433 administratívnych kníh rôzneho charakteru z rokov 1503 až 1690. Podobne sa 21 stredovekých zlomkov využilo na administratívne knihy Mincovne v Kremnici. V oboch prípadoch ide o zaujímavé materiály, ktoré dokumentujú až 46 rôznych skupín recyklovaných prameňov.²

Cremniciensi (= Catalogus fragmentorum cum notis musicis medii aevi in Slovacia). Bratislava : Institute of Musicology of the Slovak Academy of Sciences, 2024. V publikácii sa nachádza aj základný popis *Graduálu 860* z Knižnice evanjelickej cirkvi a. v. v Kremnici pod katalógovým číslom 110.

² Ak boli nájdené minimálne dva zlomky, ktoré pochádzali z pôvodne jedného rukopisu, môžeme hovoriť o „skupine“ fragmentov. V celoslovenskom meradle ide o mimoriadne komplex-

Druhý spôsob recyklácie reprezentuje 37 zlomkov z Evanjelickej knižnice v Kremnici. Až na pár výnimiek predstavujú tieto materiály príklady, keď sa viac nepoužívané zlomky dostali na väzby rôznych dovezených kníh už v zahraničí. Takým príkladom je aj predmetný *Graduál 860* z Knižnice evanjelickej cirkvi a. v. v Kremnici.

Stredoveké zlomky z Knižnice evanjelickej cirkvi a. v. v Kremnici

Spomedzi všetkých zlomkov patria medzi najvýznamnejšie najmä najstaršie zlomky, všetky skupiny fragmentov, materiály so špecifickým hudobno-liturgickým repertoárom alebo rukopisy, ktoré pochádzajú zo stredovekého Uhorska. Medzi najstaršie a zároveň obsahovo najzaujímavejšie pramene z Kremnice radíme zlomok *Graduálu 860*, ktorý sa zachoval na väzbe tlače z nemeckého Frankfurtu z roku 1614 [1612] „*Nicomodemus Frischlin. Nomenclatur tri linguis Graeco-Latino-Germanicus. Frankfurt: Erasmus Kempffer, 1612 (Sum Christo Johani Haasii Alsati, Argentina 1614 – Sum Johannis Michaelis Haasii – Ex libris Johannis Freyseysen 1867 die 18 Martii studiosos Cremnitzensis) 860 (932)*“.³ Kniha patrí do knižného fondu Evanjelickej cirkvi a. v. v Kremnici. Podľa *Ex librisu* patrila v druhej polovici 19. storočia (18. 3. 1867) Johannesovi Freyseysenovi, ktorý bol inšpektorom evanjelickej obce v Kremnici a významne sa zaslúžil o výstavbu evanjelického kostola (vysvätený v roku 1826).⁴

O histórii vzniku súčasnej evanjelickej farskej knižnice sa veľa údajov nezachovalo.⁵ S najväčšou pravdepodobnosťou vznikla v čase založenia oboch evanjelických zborov (nemeckého i slovenského) v meste.⁶ Jej fond narastal nákupmi farárov, darmi farníkov alebo knihami, ktoré patrili škole. V Kremnici existovala evanjelická latinská škola, ktorá zodpovedala súčasnému gymnáziu. Spravoval ju mestský magistrát, ktorý volil učiteľov školy.⁷ Škola stála pôvodne pod hradným kopcom, pri schodoch, ktoré viedli do zámockého kostola. Predpokladáme, že už od svojich začiatkov mala škola aj vlastnú knižnicu.⁸ Časť výbavy knižnice so sebou určite priniesli aj učitelia, ktorí po-

ný doklad kníhviazačskej práce v jednej geografickej lokalite, ktorú si v určitom období svojej existencie objednávali dve inštitúcie v meste Kremnica (Archív a Mincovňa). Na Slovensku sa podobná situácia objavuje v Banskej Štiavnici, Banskej Bystrici alebo v Bratislave (Archív mesta Bratislavy), kde je však počet zachovaných recyklovaných zlomkov oveľa menší.

³ V štúdiu označujeme graduál spolu s prvou signatúrou „nositeľskej“ knihy (lat. *liber tradens*), ktorú uvádza knižnica, teda ako *Graduál 860*.

⁴ Dostupné na internete: <<https://www.visitkremnica.com/kostoly/>> [25. 9. 2024]

⁵ FÁBRYOVÁ, Lívia: *Tlače 16. storočia v knižnici evanjelického cirkevného zboru augsburského vyznania v Kremnici*, v *Slovenskej pedagogickej knižnici v Bratislave, v knižniciach Nitrianskej diecézy – dodatky*. Martin : Slovenská národná knižnica, 2018, s. 25.

⁶ Dejiny evanjelickej cirkvi v Kremnici najnovšie opisuje D. H. Kianička. KIANIČKA, Daniel Haas: *Kremnica mesto klenotov*. Budmerice : Rak, 2014, s. 461-475. Porovnaj: KIANIČKA, Daniel Haas: *Kremnica v ranom novoveku*. Budmerice : Rak, 2020.

⁷ Stephan Einsetzer (prvý rektor) sa v kremnickej Pokladničnej knihe z roku 1527 (5. máj) spomína v súvislosti so stanoveným týždenným platom vo výške 25 denárov. Z ďalších mien je známy istý Stephan Polleram (zo Sliezska, 1537), ktorý na škole organizoval školské hry. LAMOŠ, Teodor: *Archív mesta Kremnice. Sprievodca po fondoch a zbierkach*. Bratislava : Slovenská archívna správa Povereníctva vnútra, 1957, s. 144.

⁸ LAMOŠ, Ref. 7, s. 144.

chádzali z Nemecka, Poľska (Sliezsko) a neskôr aj zo Slovenska. Význam evanjelickej cirkvi v Kremnici sa začal oslabovať od 70. rokov 17. storočia, odkedy školu udržiavala už len evanjelická cirkev a nie mesto.⁹ Časť kníh sa v čase rekatolizácie po roku 1653 dostala do knižnice kremnického františkánskeho kláštora.¹⁰ Po tom, čo bol v Kremnici v roku 1826 vysvätený nový evanjelický kostol s farou, sa historický fond knižnice dostal do priestorov novopostavenej fary, kde sa nachádza dodnes.

Na prelome 50. a 60. rokov 20. storočia Karol Országh vypracoval počas inventarizácie knižnice lístkový katalóg (v knižnici je len jeho časť: 1 915 knižných jednotiek). Slovenská národná knižnica vykonala pasportizáciu knižnice v rokoch 1986/1987. V tomto čase mala knižnica 7 400 titulov. Od roku 2015 vykonávala bibliografický súpis tlačí zo 16. storočia Lívia Fábryová v rámci programu Slovenskej národnej knižnice v Martine. Súpis bol publikovaný v roku 2018 a bolo v ňom spracovaných 301 titulov Knižnice evanjelickej cirkvi a. v. v Kremnici.¹¹

Väčšina kníh z dnešného fondu knižnice pochádza zo zahraničia, najviac z Nemecka, Rakúska, zo Švajčiarska a z Francúzska, menej z Poľska, Čiech, ale aj z dnešného Slovenska (napr. z Bardejova). Majú najmä teologické zameranie. Objavujú sa však aj tituly z histórie, filozofie, jazykovedy, práva alebo antickej literatúry.¹² Na vnútorných alebo vonkajších väzbách kníh sa počas pramenných výskumov v roku 2023 objavilo 37 stredovekých fragmentov, z ktorých je 9 notovaných. Pochádzajú z časového obdobia od konca 12. až do začiatku 16. storočia.

Graduál 860

Graduál 860 reprezentuje jedinečný nález. Bifólio fragmentu má celkové rozmery 208 × 291 milimetrov. Rozmery písacej plochy nie sú kompletné. Známa je iba šírka, ktorá má 125 milimetrov. Výška jedného riadka (text + notácia) je 19 milimetrov a výška notovej osnovy je 9 – 10 milimetrov (veľkosť medzery: 3 mm). Text je písaný v jednom stĺpci.

Fragment bol pôvodne súčasťou rukopisu, ktorý dokladá métsko-nemecký notačný systém, dnes nazývaný aj ako klosterneuburská notácia, z prelomu 12. a 13. storočia. Predpokladáme, že pôvodný rukopis pochádzal z oblasti dnešného Alsaska-Lotrinska. Notácia reprezentuje hybridný notačný systém, ktorý obsahuje viaceré nemecké a menej métske prvky. Zlomok dokladá notáciu, ktorá pochádza z druhej fázy prechodu bezlinajkových notácií na notačný systém (1200 – 1225). Je reprezentantom tzv. reformných notácií z francúzsko-nemeckého prostredia, odkiaľ sa najstaršie linajkové systémy šírili i do skriptórií v dnešných Čechách, na Slovensku, v Maďarsku alebo Rakúsku. Kremnický zlomok dokladá ranú fázu prechodu notácie na linajkovú

⁹ LAMOŠ, Ref. 7, s. 145.

¹⁰ FÁBRYOVÁ, Ref. 5, s. 25.

¹¹ Lívia Fábryová uvádza pomerne znepokojujúce údaje o úbytku tlačí zo 16. storočia z knižnice v poslednom období. Kým podľa výskumov L. Jankoviča z roku 1992 malo byť v knižnici 711 kníh zo 16. storočia, diplomová práca P. Žufkovej z roku 2011 uvádza 352 titulov a L. Fábryová opisuje vo svojom katalógu z roku 2018 už len 301 jednotiek.

¹² FÁBRYOVÁ, Ref. 5, s. 26-31.

osnovu s preferenciou nemeckých a čiastočne métskych prvkov bez väčšej gotizácie základných tvarov.

V stredoveku sa v strednej Európe používalo paralelne niekoľko dominantných a niekoľko minoritných notačných systémov s rôznymi formami miešania prvkov.¹³ Notácie sa využívali v súčinnosti s charakterom cirkevných inštitúcií (biskupstvá, fary, kláštory), podľa písárskych zvyklostí konkrétnej lokality (významné skriptória alebo písárske školy). Vývoj súvisel aj s ekonomickou silou kultúrnych centier alebo jednotlivcov.¹⁴ Ďalšie šírenie kultúrnych vplyvov a taktiež uplatňovanie nových, reformných systémov korešpondovalo s misijnými úlohami dôležitých i menej dôležitých cirkevných inštitúcií. Centralizované rády disponovali vlastným chorálnym rukopisom a jednotlivci (notátori), ale i celé skriptória farností, kláštorov, diecéz, biskupstiev a arcibiskupstiev sa pridržali zvoleného alebo predpísaného notačného systému.¹⁵ Okrem základných rodín najrozšírenejších notácií sa najmä v strednej Európe objavuje veľká skupina miešaných, hybridných a lokálnych podskupín. Jednou z notácií, ktorá prezentuje dva systémy, a to nemecký a métsky, je notácia klosterneuburská.

Prechod juhonemeckých bezlinajkových systémov na linajkovú osnovu výborne opisuje vo svojej štúdii z roku 1990 Janka Szendrei, ktorá upozorňuje na existenciu viacerých foriem juhonemeckých notácií na linajkovej osnove.¹⁶ Szendrei analyzuje vybrané fragmenty z Klosterneuburgu (*Fragm. 8,¹⁷ 19¹⁸*)¹⁹ a upozorňuje, že sa v literatúre zamieňajú a nepresne určujú práve rané neumové notácie, ktoré nemajú presne definované svoje dominantné znaky. Szendrei vo svojej štúdii upozorňuje na fakt, že i nemecký bezlinajkový systém sa v priebehu 12. storočia adaptuje v niektorých skriptóriách na linajkovú osnovu. Okrem nemeckých neum sa však v niektorých oblastiach uplatňuje i iný, zmiešaný métsko-nemecký systém, ktorý sa vďaka kontinuitnému výskytu v Klosterneuburgu v muzikologickej literatúre nazýva klosterneuburská notácia. Táto notácia sa vo viac-menej stabilnej podobe pou-

¹³ Najnovšiu klasifikáciu najstarších notácií Európy spracovala RANKIN, Susan: *Writing Sounds in Carolingian Europe. The Invention of Musical Notation*. Cambridge : Cambridge University Press, 2018.

¹⁴ SZENDREI, Janka: Choralnotation als Identitätsausdruck im Mittelalter. In: *Studia Musicologica* 27, 1985, s. 139-170.

¹⁵ CORBIN, Solange: Neumatic notations. In: *The New Grove Dictionary of Music and Musicians* 13. Ed. Stanley Sadie. London etc. : Oxford University Press, 1980, s. 128. Bližšie k notáciám v strednej Európe pozri: VESELOVSKÁ, Eva: Notation und Identität: Bemerkungen zur gegenseitigen Durchdringung der typologischen Strukturen der Notationssysteme vom Gebiet der Slowakei. In: *De musica disserenda*, roč. 9, 2013, č. 1-2, s. 61-82. VESELOVSKÁ, Eva: The Scribe and the Notator as the Bearer of Identity: Bohemian Notation in Late Mediaeval Manuscripts of Central Europe. In: *The Materiality of Sound in Chant Manuscripts in the West*. Eds. Elsa DE LUCA – Ivan MOODY – Jean-François GOUDESENNE. Turnhout : Brepols, 2023, s. 307-328.

¹⁶ SZENDREI, Janka: Linienschriften der zwölften Jahrhunderts auf süddeutschem Gebiet. In: *Cantus Planus Pécs*, 1990. Budapest : MTA, 1992, s. 17-30.

¹⁷ Dostupné na internete: <<https://austriamanus.org/image/2753>> [25. 9. 2024]

¹⁸ Dostupné na internete: <<https://austriamanus.org/source/22>> [25. 9. 2024]

¹⁹ SZENDREI, Ref. 16, s. 25.

žívala vyše 250 rokov v klosterneuburských rukopisoch ženského augustiniánskeho kláštora.²⁰

V prostredí tejto cirkevnej inštitúcie (dva kláštory: mužský a ženský) sa koncom 12. storočia používali paralelne dokonca 3 notačné systémy, a to konzervatívna nemecká bezlinajková notácia (mužský kláštor) a reformné notácie na linajkovej osnove s prevahou nemeckých (mužský kláštor, Robert Klugseder nazýva notáciu ako Hirschauská notácia²¹) alebo métskych tvarov (ženský kláštor: notácia sa kontinuálne používala aj v 13., 14. a 15. storočí).²² Notačný systém s prevahou métskych elementov tzv. klosterneuburského okruhu používal veľké množstvo notových kľúčov. Väčšina znakov mala métsky charakter. Klosterneuburskú notáciu dokladá rozsiahly súbor stredovekých rukopisov z 12. – 15. storočia, ktoré sa obsahovo priradujú k prostrediu ženského kláštora v Klosterneuburgu (CCI 588, 589, 999, 1000, 1010, 1011, 1012, 1013, 1015, 1017, Ms. 807, *Fragm.* 15, 20, 55, a zlomok ku kompletnému rukopisu CCI 1018).²³ Do okruhu klosterneuburskej notácie (ženský kláštor) radíme aj iné kompletné rukopisy alebo fragmenty, ako napríklad *Graduál* Ms. 807 z Univerzitnej knižnice v Grazi,²⁴ fragment z Harrachovského zámku v Brucku (*Cod. S. n. Schloss Harrach*), zlomok *Cod. 106/180* z Herzogenburgu (OSA)²⁵ alebo dva fragmenty z Moravy, *Graduál Ch. Archiv X.G.29* z Moravskej zemskej knižnice v Brne,²⁶ zlomok *Antifonára*

²⁰ Pôvod tejto notácie však Robert Klugseder predpokladá v prostredí skriptória v Augsburgu. KLUGSEDER, Robert: *Quellen des Gregorianischen Choralis für das Offizium aus dem Kloster St. Ulrich & Afra Augsburg*. Ed. Regensburger Studien zur Musikgeschichte, zv. 5. Tutzing, 2008.

²¹ KLUGSEDER, Robert: Ursprünge und Verbreitung der Klosterneuburger und Hirschauer Notation. In: *Choralforschung zu Handschriften aus Klosterneuburg, Vorau, St. Florian. Wiener Beiträge zu Orgel und Kirchenmusik* 5, 2023, s. 153.

²² VESELOVSKÁ, Eva: Early Staff Notations of the Augustinian Convent in Klosterneuburg. In: *Jahrbuch des Stiftes Klosterneuburg*, zv. 25, 2023. Eds. Martin HALTRICH – Karl HOLUBAR. Wien : Böhlau Verlag/Brill-Gruppe, 2024, s. 15-30.

²³ Väčšina rukopisov je online dostupná v databáze „Mittelalterliche Handschriften in Österreich“. Dostupné na internete: <<https://manuscripta.at/>> [25. 9. 2024]. Časť kódexov je spracovaná v databázach „Cantus: A Database for Latin Ecclesiastical Chant“ (A-KN 1010, 1011, 1012, 1013, 1015, 1017, 1018, 589), dostupné na internete: <<https://cantus.uwaterloo.ca>> [25. 9. 2024]; „Medieval Music Manuscripts Online Database“ (CCI 588), dostupné na internete: <<http://musmed.eu/archive/1676>> [25. 9. 2024]. Fragmenty sú prístupné v databáze „Medieval Music Manuscripts from Austrian Monasteries“, dostupné na internete: <<https://austriamanus.org>> [25. 9. 2024].

²⁴ FROGER, Jacques: *Le manuscrit 807 de la Bibliothèque de l'université de Graz. Le Graduel de Klosterneuburg* (= Paléographie Musicale 19). Berne : Editions H. Lang, 1974. HUGLO, Michel – HAGGH, Barbara: Notes sur l'Origine du Graduel de Graz, UB 807. In: *Dies est leticie: Esseys on Chant for Janka Szendrei*. Eds. David HILEY – Gábor KISS (= Musicological Studies zv. 90). Ottawa : Institute of Mediaeval Music, 2008, s. 295-305. FLOTZINGER, Rudolf: Zu Herkunft und Datierung der Gradualien Graz 807 und Wien 13314. In: *Studia Musicologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 31, 1989, s. 57-80.

²⁵ Dostupné na internete: <<https://www.cantusplanus.at/common/austria/HssAustria/search.php>> [25. 9. 2024]

²⁶ HAVEL, Dalibor: *Počátky latinské písemné kultury v českých zemích. Nejstarší latinské rukopisy a zlomky v Čechách a na Moravě*. Brno : Filozofická fakulta Masarykova univerzita, 2018, s. 123-124.

K-4088 z Vlastivedného múzea v Olomouci,²⁷ a zlomok *Antifonára Inc.* 35 z Knižnice premonštrátov v Jasove.

Notácia kremnického graduálu dokladá mierne odlišný, ale taktiež zmiešaný métsko-nemecký systém klosterneuburského typu, ktorý obsahuje pomerne veľké množstvo neumových znakov, ktoré sa používali v starších bezlinajkových systémoch (likvescentné tvary – *cephalicus*, *pressus*, *quilisma*, *epiphonus*) v Nemecku alebo vo Francúzsku. Notácia je robustnejšia ako vyššie zmienené kompletne alebo fragmentárne zachované pramene z Klosterneuburgu z druhej polovice 12. storočia. Výber znakov je realizovaný ako kombinácia nemeckých a francúzskych znakov, ktoré sú umiestnené do slepej 4-linajkovej osnovy. V Európe sa začína používať linajková notácia vo väčšej miere v priebehu 12. storočia, najmä od jeho druhej polovice. Rané linajkové systémy s prevahou nemeckých alebo métskych prvkov opísal vo svojich prácach aj Robert Klugseder. Okrem klosterneuburských prameňov²⁸ sa venoval aj nemeckým rukopisom, a najmä fragmentom z okolia Augsburgu, Tegernsee, Rottenbuchu a i.²⁹

Notácia z Kremnice využíva taktiež veľké spektrum notových kľúčov. Používa kľúče C, E, G, B, D a F (+ posuvku b) vo vertikálnom postavení. Linajky kľúča C sú vyznačené žltou a kľúča F červenou farbou. Celkové smerovanie notácie je vertikálne. Jednotónová neuma *punktum* je buď v tvare malej bodky (najmä vo viactónových tvaroch), alebo je písaná v horizontálnom tvare (tzv. *lineola*).³⁰ Menšia *virga* má hlavicu smerujúcu doľava. *Virga* sa používa samostatne najmä v sylabických melodických úsekoch, teda v sekvenciách, ale je aj súčasťou viactónových neum. *Pes* (dvojtónová neuma: nižší + vyšší tón) je písaný v plynulom, esovitom tvare (písmeno S). *Clivis* (dvojtónová neuma: vyšší + nižší tón) je častejšie nemecký (oblúkový, vo vertikálnom postavení), ale objavuje sa i métsky (pravouhlý) tvar. *Scandicus* (trojtónová neuma: nižší + vyšší + vyšší tón) je vytvorený zo stúpajúcich punktov v kombinácii s *pesom*. *Climacus* (trojtónová neuma: vyšší + nižší + nižší tón) má v úvode vertikálne písanú *virgu* s hlavicou smerujúcou doľava, za ktorou nasleduje rad klesajúcich, takmer vertikálne postavených punktov. *Torculus* (trojtónová neuma: nižší + vyšší + nižší tón) je v úvode s malým oblúkom, podobne ako *pes*. *Porrectus* (trojtónová neuma: vyšší + nižší + vyšší tón) je tvorený v oblúkovom tvare alebo v úvode s métskym *clivisom*. *Cephalicus* sa píše v tvare číslice 9.

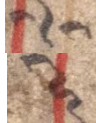
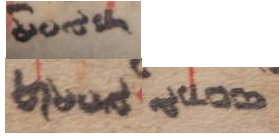
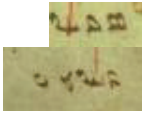
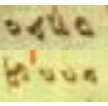
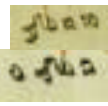
²⁷ Dostupné na internete: <https://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=VMO___-VMO___K_4088___2LLTI3-cs> [25. 9. 2024]

²⁸ KLUGSEDER, Robert: Studien zur mittelalterlichen liturgischen Tradition der Klosterneuburger Augustinerklöster St. Maria und St. Magdalena. In: *Musicologica Austriaca* 27, 2008, s. 11-43. KLUGSEDER, Ref. 21, s. 136-169.

²⁹ KLUGSEDER, Ref. 21, Ref. 28. Vo svojich prácach opisuje viaceré zaujímavé materiály z Augsburgu (St. Ulrich & Afra, fragment *Sekvenciára D-As 8° Cod 108v*, Štátna knižnica Augsburg; *Registrum tonorum opáta Udalschalka D-W Cod. Guelf. 334 Gud. Lat. fol. 142*, Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel), z Rottenbuchu (fragment *Graduálu D-Mbs. Clm. 29.306 -10; D-Mbs. Clm. 29.306-12* alebo *D-Mbs. Clm. 29.306-116*, Bavorská štátna knižnica Mníchov), z Tegernsee (St. Quirinus, fragment *Graduálu D-Mbs Clm. 29.306-42* a fragment *Antifonára D-Mbs Clm. 29.316-39*, Bavorská štátna knižnica Mníchov), z kláštora augustiniánov v Reichensbergu am Inn (St. Michael), z Aldersbachu (St. Peter), z kláštora benediktínok St. Maria Frauenzell pri Regensburgu (napr. *Graduál D-Mbs Clm 29.306-31*).

³⁰ Porovnaj *Codex Laon 239* (F-LA 239). *Le Codex 239 de la Bibliothèque de Laon* (= *Paleographie Musicale X*). Solesmes 1992.

Tabuľka: Métsko-nemecká notácia (klosterneuburský typ): *Graduál* 860 (932), komparácia znakov so skupinou rukopisov z Knižnice augustiniánov v Klosterneuburgu (CCL 1010, 1012, 1013)

Signatúra	punctum virga	pes	clivis	scandicus	climacus	torculus	porrectus	kľúče	likvescentné neумы
860									 cephalicus pressus quilisma
CCL 1010									 cephalicus
CCL 1012									 cephalicus
CCL 1013									 cephalicus

Zlomok obsahuje 10 notovaných spevov a 4 spevy vo forme incipitu (bez notácie). Na jednotlivých stranách bifólia sa zachovali notované časti sekvencií vianočného obdobia *Eia recolamus* (ah53016, protus, 10./11. storočie)³¹ a *Natus ante saecula* (ah53015, protus, 10. storočie, pripisuje sa Notkerovi Balbulusovi)³² a alelujové spevy viacerých decembrových sviatkov. Obe sekvencie reprezentujú najstarší korpus vianočných sekvencií, ktoré sú doložené v celej Európe, aj v uhorských rukopisoch (napr. *Bratislavský misál I EC Lad. 3*, Štátny archív v Bratislave, *Natus ante*: f. 328r,³³ *Eia recolamus*: f. 329r³⁴). Melódie i texty kremnického zlomku prezentujú sekvencie v ich stabilnej podobe, prísne sylabickej verzii, bez väčších rozdielov v porovnaní s verzou z *Bratislavského misála I*.³⁵ V sekvencii *Eia recolamus* sa na zachovanej časti ôsmeho verša nachádza malý rozdiel v jedinej melizme celej sekvencie na slove *venerat*, kde je v prípade *Bratislavského misála I* použitý *scandicus* (tóny: *c-c-h-a*) na slabike *-ne-*. Kremnický zlomok obsahuje dva *clivisy*, na tónoch *c-h*, *a-g*. Druhá sekvencia *Natus ante saecula* sa zachovala len v torzovitej podobe. Priebeh melódie je podobný s *Bratislavským misálom I* okrem terciových skokov na tónoch *d-f d f d f* (slová: *Per quem dies et horae*, *Bratislavský misál I* udáva striedanie na tónoch *d e*). Použitie dvoch verzií jednotónovej neumy (*lineola*, *virga*) pri prednese sekvencií pripisujeme pravdepodobne rytmickej funkcii daných znakov a ich úlohe v prednese dĺžky jednotlivých slabík textu.

Zlomok ďalej obsahuje alelujové spevy na sviatky sv. Mikuláša Al. *Summe dei confessor Nicolae* (g04247),³⁶ sv. Otílie Al. *Almae Odiliae interventu* (bez Cantus Index čísla), pravdepodobne sv. Lucie (?) Al. *Cum esset rex in accubitu* (bez Cantus Index čísla), sv. Jána evanjelistu Al. *Ad laudem filii tonitru* (g03054),³⁷ sv. Štefana Al. *Ecce inquit Stephanus* (g02555)³⁸ a z *commune sanctorum* (*Commune Apostolorum*: Al. *Non vos me elegistis* (g02067)³⁹ a *Commune unius Apostoli* Al. *Per manus autem apostolorum* (g02563).⁴⁰

³¹ DREVES, Guido Maria – BANNISTER, Henry Marriot – BLUME, Clemens: *Analecta Hymnica Medii Aevi*. Vol. LIII. Leipzig: Fues's Verlag, 1911, č. 16, s. 23.

³² DREVES – BANNISTER – BLUME, Ref. 31, č. 15, s. 20.

³³ Dostupné na internete: <<http://cantus.sk/image/17506>> [25. 9. 2024]

³⁴ Dostupné na internete: <<http://cantus.sk/chant/26233>> [25. 9. 2024]

³⁵ Rukopis je uložený v Štátnom archíve v Bratislave (3 signatúry): *Bratislavský misál Ia EC Lad III* (*Zbierka cirkevných písomností 1180 – 1912*. Katalóg. Eds. Ľuboš JANAČEK – Jozef MELIŠ. Bratislava : Štátny archív, 2019), č. 279, škatuľa 14, s. 56; *Bratislavský misál Ib EL 18*, č. 303, škatuľa 29, s. 60; *Bratislavský misál EC Lad. I/21*, 2 ff., č. 213, škatuľa 10, s. 47; ďalej v Múzeu mesta Bratislavy R-00007/1: A/9 a v Spolku sv. Vojtecha v Trnave: 10 fólií, fascikel č. 200/15/6: dve nečíslované strany liturgického kalendára a fóliá *xxxi*, *xxxii*, *cxiii*, *cxv*, *cxvii* a *cxix* + samostatne sú uložené fóliá *c* (č. 322/10) a *cviii* (393/6).

³⁶ SCHLAGER, Karl-Heinz: *Alleluia-Melodien* (= Monumenta Monodica Medii Aevi. zv. 2, 7 et 8). Kassel; Basel etc. : Bärenreiter, 1965/1968/1987, ThK 3, s. 472, melódia *Spiritus sanctus procedens*.

³⁷ Alelujový verš je doložený najmä v rukopisoch zo St. Gallen. Dostupné na internete: <<https://cantusindex.org/id/g03054>> [25. 9. 2024]

³⁸ SCHLAGER, Ref. 36, ThK 13, s. 519, melódia *Veni sancte spiritus*.

³⁹ SCHLAGER, Ref. 36, ThK 79, s. 335, 581. ADAMKO, Rastislav – VESELOVSKÁ, Eva: *Graduale Cassoviense* (s. XVI in.) : *Liturgicko-muzikologická štúdia*. Ružomberok : Verbum, 2016, s. 79, I/322v.

⁴⁰ SCHLAGER, Ref. 36, ThK 164, s. 387, melódia *Post partum*. ADAMKO, Ref. 39, 164, II/258.

Zaujímavý je alelujový spev *Almae Odiliae interventu* na sviatok sv. Otílie opátky (662, Alsasko – 720, 13. december, Niedermünster, Alsasko, Francúzsko). Tento spev nie je doložený v žiadnej z internetových databáz a taktiež sa nenachádza ani v edícii alelujových veršov Karlheiza Schlagera. Spev z kremnického fragmentu vychádza pravdepodobne zo spevu sv. Cecílie (*Almae Ceciliae interventu*), pričom je pozmenené meno svätice. Sviatok sv. Otílie sa objavuje v mladšom období v tlačенých misáloch z nemeckých, švajčiarskych, francúzskych, talianskych oblastí (Bamberg, Mainz, Augsburg, Bazilej, Freising, Speyer, Méty, Worms), ale aj v poľských a českých tlačiach (Praha, Krakov, Plock).⁴¹ Sviatok sv. Otílie sa uvádza v kalendároch alebo v sanktorálových častiach liturgických kníh 13. decembra ako sviatok *Odiliae virginis et martyris, Luciae et Otília virginum, de sancta Otília, Odiliae virginis, Otdiliae virginis, Eodem die Otília virginis, Othiliae, officium de sancta Otília cuius memoeria XIII Decembris recolitur* atď. Ojedinele sa sviatok tejto svätice objavuje aj v januári (29. 1., Meißen, dva tlačенé misály z roku 1502⁴²) alebo vo februári (17. 2, Brandenburg, dva misály z roku 1494⁴³).

Svätá Otília bola zakladateľkou kláštorov Niedermünster a Odilienberg (Mont St. Odile).⁴⁴ Miesto, nazývané aj Svätá hora Alsaska situovaná neďaleko Štrasburgu, sa stalo v stredoveku dôležitým pútnickým miestom. Podľa legendy prišla Otília na svet slepá a jej otec, alsaský vojvoda Athich, ju chcel preto dať zavraždiť, aby sa za chorú dcéru nemusel hanbiť. Matke Bethsvinde sa dievčatko podarilo zachrániť a dieťaťko bolo vychované v kláštore Baumes-les-Dames. Otílii sa zrak zázračne uzdravil, keď ju biskup pokrstil.⁴⁵ Svätá Otília býva znázorňovaná s kalichom, knihou, dvoma očami a s kohútom. Oblečená býva v habite (cisterciánskom, benediktínskom i augustinianskom).

Relikvie sv. Otílie sa dostali na rozličné miesta Európy. V máji 1353 získal český kráľ Karol IV. jej pravú ruku a previezol ju do Prahy, kde je uchovaná v Kaplnke sv. Erharta v Chráme sv. Víta. Šírenie úcty sv. Otílie možno sledovať v liturgických textoch rôznych oblastí. V 9. storočí sa jej meno nachádzalo v regensburských litániách svätých, v 10. storočí vo freisinských a utrechtských litániách. Vo vrcholnom stredoveku sa úcta svätej opátky rozšírila z diecézy Štrasburg do väčšiny nemeckých opátstiev a do časti Francúzska. Sv. Otília je patrónkou slepých, Alsaska a osobitne mesta Štrasburg. Modlitba na sviatok sv. Otílie sa nachádza aj v *Košickom misáli* (inv. č. Zb. 87) z roku 1379 z Východoslovenského múzea v Košiciach,⁴⁶ kde je pripísaná na dolnom margu f. 187r.⁴⁷ V *Košickom misáli* „B“ R I 23 (dnes Knižnica Batthyaneum, Alba Iulia, Rumunsko) je sviatok uvedený v kalendári 13. decembra, vedľa preškr-

⁴¹ Dostupné na internete: <<https://usuarium.elte.hu/calendarlabel/1034/view>> [25. 9. 2024]

⁴² Dostupné na internete: <<https://usuarium.elte.hu/calendarlabel/6463/view>> [25. 9. 2024]

⁴³ Dostupné na internete: <<https://usuarium.elte.hu/calendarlabel/6464/view>> [25. 9. 2024]

⁴⁴ SCHAUER, Vera – SCHINDLER, Hanns Michael: *Rok se svatými*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997, s. 642-643.

⁴⁵ Dostupné na internete: <<https://www.heiligen-legende.de/othilia-von-hohenburg/>> [25. 9. 2024]

⁴⁶ Kardošová, Lýdia: Rukopisy 14. – 15. storočia a tlače 16. storočia. In: *Gotické umenie košických zbierok*. Košice: Východoslovenské múzeum Košice; Slovenská národná galéria, 1995, s. 190-191.

⁴⁷ VESELOVSKÁ, Eva – ADAMKO, Rastislav – BEDNÁRIKOVÁ, Janka: *Stredoveké pramene cirkevnej hudby na Slovensku*. Bratislava: Ústav hudobnej vedy SAV, 2017, s. 120-126.

nutého sviatku sv. Lucie.⁴⁸ V ďalších uhorských rukopisoch sa tento sviatok objavuje v kalendároch bratislavských misálov dňa 14. decembra, teda až po sviatku sv. Lucie.⁴⁹ Sviatok sv. Otilie obsahujú bratislavské misály „D“ (*Clmae* 216, Maďarská národná knižnica Budapešť),⁵⁰ „E“ (*Clmae* 218, Maďarská národná knižnica Budapešť),⁵¹ „F“ (*Clmae* 222, Maďarská národná knižnica Budapešť),⁵² „G“ (*Clmae* 219, Maďarská národná knižnica Budapešť).⁵³

Alelujový spev kremnického zlomku je, žiaľ, nekompletný. Prebieha na tónoch *h*, *h*, *d-e-d-c-h*, *d-c*, *h-g*, *d-d-d-f*, *f*, *f-d*, *e-f-e-d*, *e-e-f*, *f-f-g-f-e*, *f-e-d*, *e-e-f*, *f-e-d*, *e*, *c-d-c-h*, *h*, *d-d-d-f-e-d-c-h*, *h-h-d-c* + verš *Almae* (*h*, *h*). Polohy neum sú diskutabilné. Z dôvodu chýbajúceho porovnávacieho materiálu tohto spevu je jeho presná rekonštrukcia skôr otázkou budúcnosti, keď sa nájdu ďalšie paralely tohto nápevu. Je možné, že sa spev začína buď na tóne *h*⁵⁴ alebo *a* (*a*, *a*, *c-d-c-h-a*, *c-h*, *a-f/g*, *c-c-c-g*, *g*, *g-c*, *d-g-c* etc.). Melodický priebeh spevu sa približuje najmä nápevu *Justus cor meum* (ThK 405).⁵⁵

Pokus o rekonštrukciu melodického úvodu alelujového verša *Almae Odiliae*

Netradičný je aj alelujový verš pravdepodobne na sviatok sv. Lucie s textom *Cum esset rex in accubitu suo nardus mea dedit odorem suavitatis*. Na zlomku nie je viditeľné meno, ktorému svätcovi je tento spev určený. Predpokladáme však, že išlo o sv. Luciu. Text alelujového verša je totiž v portáli Cantus Index evidovaný ako antifóna 002450, ktorá býva určená na rôzne sviatky svätých žien a jednou z nich je aj sv. Lucia (*Commune unius virginis* – sv. Lucia, sv. Margita, sv. Mária Magdaléna atď.).⁵⁶ Svätá Otilia a sv. Lucia bývajú v niektorých omšových formulároch uvedené aj spoločne.⁵⁷

⁴⁸ PAPAAGI, Adrian – DINČÁ, Adinel-Ciprian – MÁRZA, Andreea: *Manuscrisele medievale occidentale din România*. București : Censuș/Polirom, 2018, č. 15, s. 32-33.

⁴⁹ JÁVOR, Egon: *Hét kéziratok Pozsonyi missale a nemzeti múzeumban*. Budapest : Kiadja a Magyar nemzeti múzeum orsz. Schéchényi könyvtára, 1942, s. 92.

⁵⁰ SOPKO, Július: *Stredoveké latinské kódexy slovenskej proveniencie v Maďarsku a Rumunsku*. Martin : Matica slovenská, 1982, č. 222.

⁵¹ SOPKO, Ref. 50, č. 223.

⁵² SOPKO, Ref. 50, č. 226.

⁵³ SOPKO, Ref. 50, č. 224.

⁵⁴ Pre melodickú rekonštrukciu sme zvolili tón *h*. Novšie alelujové nápevy dokladajú aj iné melodické úvody ako na základných tónoch *d*, *e*, *f*, *g*. Takisto u Schlagera (spevy z 10./11. storočia) sa v záveroch oboch edícií objavujú aj alternatívne úvody od *a*, *h/b*, *c*. SCHLAGER I, II, Ref. 32.

⁵⁵ SCHLAGER, Ref. 36, s. 273, 679. Schlager opisuje modalitu tohto spevu ako neistú. Dostupné na internete: <<https://cantusindex.org/melody/msch405>> [25. 9. 2024]

⁵⁶ Dostupné na internete: <https://cantusdatabase.org/chant-search/?op=contains&keyword=&offset=&genre=&cantus_id=002450> [25. 9. 2024]

⁵⁷ *Missale Herbipolense*, Würzburg 1493 (18). Dostupné na internete: <<https://usuarium.elte.hu/book/748/view>> [25. 9. 2024]

Záver

V archívnych a knižničných inštitúciách Kremnice sa dnes nachádza niekoľko desiatok vzácných hudobných prameňov z obdobia stredoveku a raného novoveku. Medzi najstaršie patrí fragment *Graduálu* 860 z Knižnice evanjelickej cirkvi a. v. v Kremnici zo začiatku 13. storočia. Zlomok bol na Slovensko privezený vo svojej sekundárnej funkcii ako obal mladšej tlače „*Nicodemus Frischlin: Nomeclatur tri linguis Graeco-Latino-Germanicus*“ z roku 1614, ktorá bola vytlačená vo Frankfurte. Prameň obsahuje časť spevov omšovej liturgie zimného obdobia, konkrétne na sviatky sv. Mikuláša, sv. Otílie, sv. Lucie, sv. Jána evanjelistu, sv. Štefana a sekvencie na sviatok Narodenia Pána (Sq. *Eia recolamus, Natus ante saecula*). Vzácnym repertoárovým prvkom zlomku je najmä alelujový verš *Almae Odiliae interventu* na sviatok sv. Otílie. Predpokladáme, že graduál pochádzal z oblasti dnešného Alsaska-Lotrinska. Notácia reprezentuje hybridný notačný systém, ktorý obsahuje viaceré nemecké a menej métske prvky. Zlomok dokladá notáciu, ktorá pochádza z druhej fázy prechodu bezlinajkových notácií na linajkový notačný systém (1200 – 1225).

Štúdia je súčasťou grantového projektu VEGA č. 2/0006/21 „Transregionálne vzťahy prameňov duchovnej a svetskej hudby z územia Slovenska v 12. – 17. storočí“, riešeného na Ústave hudobnej vedy SAV, v. v. i.

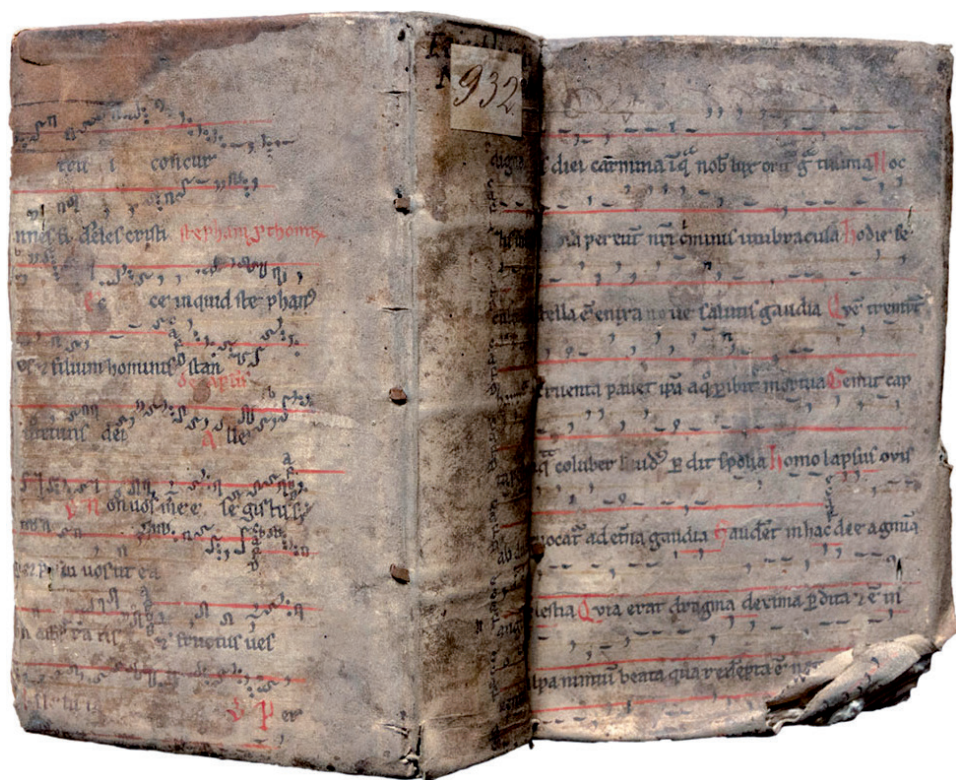
Bibliografia

- ADAMKO, Rastislav – VESELOVSKÁ, Eva: *Graduale Cassoviense (s. XVI in.) : Liturgicko-muzikologická štúdia*. Ružomberok : Verbum, 2016.
- CORBIN, Solange: Neumatic notations. In: *The New Grove Dictionary of Music and Musicians* 13. Ed. Stanley Sadie. London etc. : Oxford University Press, 1980, s. 128.
- FÁBRYOVÁ, Lívia: *Tlače 16. storočia v knižnici evanjelického cirkevného zboru augsburského vyznania v Kremnici, v Slovenskej pedagogickej knižnici v Bratislave, v knižniciach Nitrianskej diecézy – dodatky*. Martin : Slovenská národná knižnica, 2018.
- HAVEL, Dalibor: *Počátky latinské písemné kultury v českých zemích. Nejstarší latinské rukopisy a zlomky v Čechách a na Moravě*. Brno : Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2018.
- JÁVOR, Egon: *Hét kéziratok Pozsonyi missale a nemzeti múzeumban*. Budapest : Kiadja a Magyar nemzeti múzeum orsz. Schéchényi könyvtára, 1942.
- KARDOŠOVÁ, Lýdia: Rukopisy 14. – 15. storočia a tlače 16. storočia. In: *Gotické umenie košických zbierok*. Košice : Východoslovenské múzeum Košice; Slovenská národná galéria, 1995.
- KIANIČKA, Daniel Haas: *Kremnica mesto klenotov*. Budmerice : Rak, 2014.
- KIANIČKA, Daniel Haas: *Kremnica v ranom novoveku*. Budmerice : Rak, 2020.
- KLUGSEDER, Robert: Studien zur mittelalterlichen liturgischen Tradition der Klosterneuburger Augustinerklöster St. Maria und St. Magdalena. In: *Musicologica Austriaca* 27, 2008, s. 11-43.
- KLUGSEDER, Robert: *Quellen des Gregorianischen Chorals für das Offizium aus dem Kloster St. Ulrich & Afra Augsburg*. Ed. Regensburger Studien zur Musikgeschichte, zv. 5. Tutzing, 2008.

- LAMOŠ, Teodor: *Archív mesta Kremnice. Sprievodca po fondoch a zbierkach*. Bratislava : Slovenská archívna správa Poverenia vnútra, 1957.
- PAPAHAGI, Adrian – DINCĂ, Adinel-Ciprian – MÂRZA, Andreea: *Manuscrisele medievale occidentale din România*. București : Censur/Polirom, 2018.
- RANKIN, Susan: *Writing Sounds in Carolingian Europe. The Invention of Musical Notation*. Cambridge : Cambridge University Press, 2018.
- SCHAUBER, Vera – SCHINDLER, Hanns Michael: *Rok se svatými*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 1997.
- SCHLAGER, Karl-Heinz: *Alleluia-Melodien*. (= Monumenta Monodica Medii Aevi, zv. 2, 7 et 8). Kassel; Basel etc. : Bärenreiter, 1965/1968/1987.
- SOPKO, Július: *Stredoveké latinské kódexy slovenskej proveniencie v Maďarsku a Rumunsku*. Martin : Matica slovenská, 1982.
- SZENDREI, Janka: Choralnotation als Identitätsausdruck im Mittelalter. In: *Studia Musicologica* 27, 1985, s. 139-170.
- SZENDREI, Janka: Linienschriften der zwölften Jahrhunderts auf süddeutschem Gebiet. In: *Cantus Planus Pécs*, 1990. Budapest : MTA, 1992, s. 17-30.
- VESELOVSKÁ, Eva: *Catalogus fragmentorum cum notis musicis medii aevi e civitate Tyrnaviensi* (= *Catalogus fragmentorum cum notis musicis medii aevi in Slovacia*, Tomus IV). Bratislava : Institut für Musikwissenschaft der Slowakischen Akademie der Wissenschaften, 2015.
- VESELOVSKÁ, Eva: Early Staff Notations of the Augustinian Convent in Klosterneuburg. In: *Jahrbuch des Stiftes Klosterneuburg*, zv. 25, 2023. Eds. Martin HALTRICH – Karl HOLUBAR. Wien : Böhlau Verlag/Brill-Gruppe, 2024, s. 15-30.
- VESELOVSKÁ, Eva: Notation und Identität: Bemerkungen zur gegenseitigen Durchdringung der typologischen Strukturen der Notationssysteme vom Gebiet der Slowakei. In: *De musica disserenda*, roč. 9, 2013, č. 1-2, s. 61-82.
- VESELOVSKÁ, Eva: The Scribe and the Notator as the Bearer of Identity: Bohemian Notation in Late Mediaeval Manuscripts of Central Europe. In: *The Materiality of Sound in Chant Manuscripts in the West*. Eds. Elsa DE LUCA – Ivan MOODY – Jean-François GOUDENNE. Turnhout : Brepols, 2023, s. 307-328.
- VESELOVSKÁ, Eva – ADAMKO, Rastislav – BEDNÁRIKOVÁ, Janka: *Stredoveké pramene cirkevnej hudby na Slovensku*. Bratislava : Ústav hudobnej vedy SAV, 2017.
- VESELOVSKÁ, Eva – LAZORÍK, Eduard – STUDENIČOVÁ, Hana: *Catalogus fragmentorum cum notis musicis medii aevi e civitate Cremniciensi* (= *Catalogus fragmentorum cum notis musicis medii aevi in Slovacia*). Bratislava : Institute of Musicology of the Slovak Academy of Sciences, 2024.
- Zbierka cirkevných písomností 1180 – 1912*. Katalóg. Eds. Ľuboš JANAČEK – Jozef MELIŠ. Bratislava : Štátny archív, 2019.

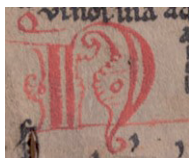
PRÍLOHY

Obrazová príloha

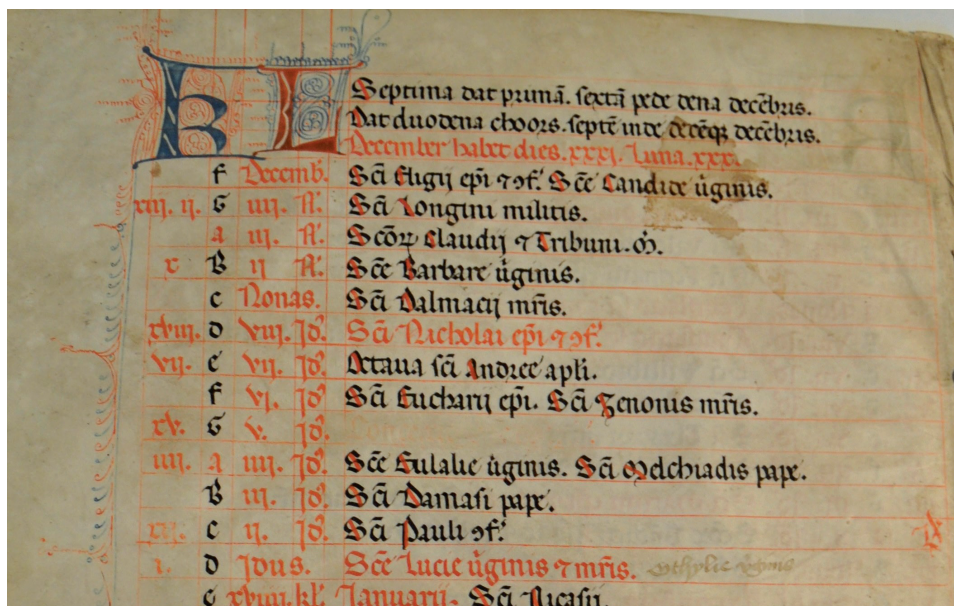

Obr. 1: Graduál 860, vrchný obal

Obr. 2: *Graduál* 860, vnútorný obalObr. 3: *Graduál* 860, vnútorný obal

Obr. 4: Detail iniciály *Graduálu* 860

Obr. 5: Bratislavský misál I (Spolok sv. Vojtecha, fascikel č. 200/15/6)

Kompletný liturgický obsah Graduálu 860

- f. 1r: [Sq. Eia recolamus laudibus piis] digna | Hujus diei carmina in qua nobis lux oritur gratissima | Noctis inter nebula pereunt nostri criminis umbracula | Hodie saeculo maris stella est enixa novae salutis gaudia | Quem tremunt barathra mors cruenta pavet ipsa a quo peribit mortua | Gemit capta pestis antiqua coluber lividus perdit spolia | Homo lapsus ovis abducta revocatur ad aeterna gaudia | Gaudent in hac die agmina angelorum caelestia | Quia erat drachma decima perdita et est inventa | O culpa nimium beata qua redempta est na[tura] | Deus qui creavit omnia nascitur ex femina | Mirabilis natura mirifice induta adsumens quod non erat manens quod erat | Induitur na-]
- f. 1v: tura divinitas humana quis audivit talia dic [rogo facta | Quae]rere venerat pastor pius quod perierat | [Induit galeam] certat ut miles armatura | Prostratus in sua pro[pria] ruit hostis] spicula auferuntur tela | In quibus fidebat div[isa sunt illius spo]lia capta praeda sua | Christi pugna fortissima [salus nostra est] vera | Qui nos suam ad patriam duxit post victoriam | In [qua sibi laus est aeterna] (ah53016) Sq. Natus ante saecula dei filius invi[sibilis interminus | Per] quem fit machina caeli ac terrae maris [et in his degentium | Per] quem dies et horae labant et se iterum reciproca[nt | Quem angeli in arce poli voce consona sem] per canunt | Hic [corpus assumpserat fragile] sine labe original[is criminis de carne Mariae virginis quo primi parentis culpam Evaque lasciviam tergeret | Hoc praesens diecula loquitur praelucida adaucta longitudine quod sol verus radio sui luminis vetustas mundi depulerit genitus tenebras | Nec nox vacat novi sideris luce quod magorum oculos terruit scios | Nec gregum magistris defuit lumen quos praestrinxit claritas militum dei | Gaude dei genetrix quam circumstant obstetricum vice concinentes angeli gloriam deo | Christe patris unice qui humanam nostri causa formam assumpsisti refove supplices tuos | Et quorum participem te fore dignatus es Jesu dignanter eorum suscipe preces | Ut ipsos divinitatis tuae participes deus facere digneris unice dei] (ah53015)
- f. 2r: Cm. [Venite post] me faciam vos piscatores hominum [at illi relictis reti]bus et navi secuti sunt dominum (g00010) **Nicolai episcopi** In. Sacerdotes tui* (g01338) Gr. Ecce sacerdos* (g01332) Of. Inveni* (g01288) Cm. Beat[us] servus* (g01354) Al. Summe Dei [confessor Nic]olae tuam catenam te venerantes pro[tege] namquam] credimus tuis precibus nos sem[...]dos (g04247) **Odiliae** Al. Alm[ae Odili]ae interventu da nobis domine spir[itua]lis dulcedinem laetitiae (without Cantus ID) Al. Cum esset rex in accubitu suo [nardus mea de]dit odorem [suum] (without Cantus ID)
- f. 2v: [Al. Ad laudem filii toni]trui concur[rant om]nes fideles Christi (g03054) **Stephani prothomartyris** Al. Ecce inquit Stephanus [video caelos apert]os et filium hominis stan[tem ad] dextris dei (g02555) **De apostolis** Al. Non vos me elegistis sed [ego vos elegi] et posui vos ut ea[tis et fructum] afferatis et fructus ves[ter] maneat] (g02067) Al. Per [manus autem apostolorum fiebant signa et prodigia multa in plebe] (g02563)

Proprium de tempore et de sanctis, Nativitas Domini, Nicolai, Odiliae (Otilia, Abbes), Stephani, Comm. Apostolorum, Comm. unius Apostoli

Summary

A FRAGMENT OF GRADUAL 860 IN THE LIBRARY OF THE EVANGELICAL CHURCH OF THE AUGSBURG CONFESSION IN KREMNICA

There are dozens of precious musical sources from the medieval and the early modern periods in the archives and libraries of Kremnica. *Gradual 860* from the early thirteenth century in the Library of the Evangelical Church of the Augsburg Confession is one of the oldest among them. Its fragment was brought to Slovakia in its secondary function as the cover of a younger print, *Nicodemus Frischlin's Nomeclatur tri linguis Graeco-Latino-Germanicus*, printed in Frankfurt in 1614. The source contains some chants of the liturgy of the Holy Mass in the wintertime, specifically for the feasts of Saints Nicholas, Odile, Lucy, John the Evangelist, and Stephen and a sequence for the Feast of the Nativity of the Lord (Sq. *Eia recolamus, Natus ante saecula*). Especially the *Almae Odiliae interventu* Alleluia verse for the Feast of Saint Odile is a rare repertoire element of this fragment. The gradual presumably comes from what is now Alsace-Lorraine. Its notation represents a hybrid system with more German and fewer Messine elements. The fragment bears witness to a notation that dates back to the second phase of transition from staffless to staff notation (1200–1225).